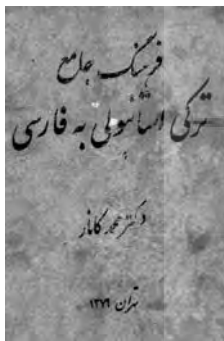


نقد و بررسی

فرهنگ جامع ترکی استانبولی به فارسی



• دکتر ماهرخ مقصودی
عضو هیأت علمی دانشگاه گیلان



■ فرهنگ جامع ترکی استانبولی به فارسی، محمد کانار، تهران: نشر رفعت، چاپ اول: ۱۳۷۹

یا کتابهای شعر، داستان و... که به دو نوع چاپ می‌شوند با کیفیت بسیار بالا برای مخاطبان خاص و با کیفیت پایین با قیمت نازل برای مخاطبانی که کتاب را صرفاً برای مطالعه می‌خواهند. شاید یکی از عللی که مردم ترکیه بیشتر کتاب می‌خوانند همین مسئله باشد. ولی با قاطعیت باید گفت همیشه فرهنگ‌ها در ترکیه با کیفیت بسیار عالی و کاغذ مرغوب چاپ می‌شوند.

در سرآغاز کتاب ناشر از چندین نفر به خاطر همکاریشان بدون ذکر نوع همکاری در تولید کتاب تشکر کرده است و هیچ اشاره‌ای به نویسنده و یا منشا اصلی این فرهنگ نکرده است. حتی مقدمه نویسنده را نیز به فارسی ترجمه نکرده‌اند. با توجه به اهمیتی که زبان ترکی استانبولی در این ربع قرن اخیر در ایران پیدا کرده است بدلیل گسترش ارتباطات رسانه‌ای، به‌خاطر مسافرت‌هایی در ارتباط با گرفتن ویزا برای کشورهای غربی، رفت و آمدهایی در ارتباط با تجارت و بسیاری مسائل حاشیه‌ای دیگر امروزه غیر از توجه مخاطبان خاص،

در یادگیری زبان خارجه، در ترجمه متون و پژوهش‌های علمی فرهنگ‌های لغات نقش مهمی ایفا می‌کنند. کتاب فرهنگ ترکی استانبولی به فارسی که توسط محمد کانار به‌رشته تحریر درآمده است می‌تواند مورد استفاده علاقمندان به مطالعه و ترجمه آثار ترکی استانبولی قرار گیرد. این کتاب از سوی نشر رفعت با همکاری شیرین با صاحب امتیازی چاپ برای نشر شیرین چاپ شده است. از کیفیت حروفچینی، شیوه نگارش و املا صحیح لغات قسمت ترکی استانبولی مشخص است که این بخش‌ها در ترکیه حروفچینی شده است. کیفیت کاغذ استفاده شده برای این فرهنگ پایین است و آدمی را یاد کتابهای درسی دانشگاهی که دانشگاه‌های ترکیه چاپ می‌کنند و با قیمت بسیار نازلی در اختیار دانشجویان قرار می‌دهندمی‌اندازد و

معموم مردم نیز توجهی به این زبان دارند و بدلیل اینکه گوش ایرانیها به زبان ترکی آذری آشناست در بعضی مواقع حتی فکر می‌کنند این زبان ساده است و... حال آنکه زبان ترکی استانبولی از آن زبانهای سهل‌المحال است که به نظر آسان جلوه می‌نماید.

دلایل پیش گفته سبب شده است که عده‌ای دست به نشر کتابهای آموزش زبان ترکی استانبولی، ترکی استانبولی در سفر و فرهنگ لغات ترکی استانبولی در ایران بزنند. بعضی از این کتابها توسط افرادی نوشته شده که تقریباً هیچ اطلاعاتی از زبان ترکی استانبولی ندارند به نظر می‌رسد زمانی که خلأ این قبیل کتابها در ایران وجود داشته افرادی (ناشرینی) دست به کار شده و از افرادی که آشنایی مختصر در حد مکالمه روزمره با این زبان داشته‌اند یا سفرهایی به ترکیه داشته‌اند، یا تحصیلات اندکی در آن کشور داشته‌اند خواسته شده که به عنوان نویسنده وارد عمل بشوند و یک چیزهایی بنویسند. کتاب ترکی استانبولی در سفر از انتشارات استاندارد از آن دسته کتابهاست که شاید به چاپهای هیجدهم و نوزدهم شاید هم بیشتر رسیده باشد، در مورد این کتاب باید صاحب‌نظران ترک قضاوت کنند که آیا نگارش و املاي کلمات ترکی استانبولی در این کتاب صحیح است. آیا جمله‌بندیها نشانی از گرامر ترکی استانبولی دارد یا نه اصلاً صاحب‌نظران ایرانی در مورد فارسی این کتاب نظر بدهند که آیا دست‌ورزبان فارسی تا چه حد در این کتاب رعایت شده است. اصلاً این کتاب ترکی استانبولی نیست چیزی شبیه آن است. یا کمتر اثری از شیوه زبان ترکی استانبولی در این کتاب دیده می‌شود. این کتاب ترکی آذری قسمتهایی از ترکیه نزدیک مرز بازرگان با مخلوط اندکی از ترکی رایج در دیگر بخشهای ترکیه نوشته شده است.

نمی‌توان به سادگی برای مخاطب عام و ناشرین ثابت کرد که این کتاب باید بازبینی شود و یا اینکه چرا تصحیح نمی‌شود و تجدید چاپ می‌شود. کسانی که به زبان ترکی استانبولی در حد تحصیلات دانشگاهی، ترجمه... آشنایی دارند باید در مقابل این قبیل کتابها ایستادگی کنند. چون برای پدید آوردن یک کتابی که زبان را به اشتباه یاد می‌دهد همان هزینه و وقت تلف می‌شود که برای کتابی که زبان را به طور صحیح آموزش دهد.

کسانی که صرفاً به دلیل اینکه کتاب را خوب توزیع خواهند کرد و یا دسترسی به مؤلف آشنا به زبان ترکی استانبولی نداشته‌اند با اتکا به چند دانشجویی که با گویش‌های محلی با املاي نادرست دست به چاپ چنین کتابهایی می‌کنند و سود کلانی هم می‌برند. چنین ناشرینی چه فکر می‌کنند آیا این از نظر اصول تولید کتاب امری پسندیده است؟ برآستی این کتاب و کتابهایی از این دست اصلاً ارزش بردن زیر ذره‌بین نقد را دارند ولی کتاب فرهنگ جامع ترکی استانبولی به فارسی از آن دسته کتابهای درخور اعتناست که در این مقاله قصد نگارنده براین است که به بررسی و معرفی آن بپردازد.

با اطلاعاتی که توانستیم از سایت‌های ترکیه بدست آوریم نویسنده کتاب محمد کانار اهل قونیه است و از دانشگاه استانبول در زبان و ادبیات فارسی با عنوان تز «تولد ادبیات معاصر ایران و توسعه

آن» دکتری گرفته است. در حال حاضر نیز عضو هیأت‌علمی زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه استانبول است. با مروری بر آثار این نویسنده ترک درمی‌یابیم که ایشان ترجمه‌های متعددی بر آثار احمد شاملو، فروغ فرخزاد، صادق چوبک، صادق هدایت و بسیاری دیگر از نویسندگان معاصر انجام داده‌اند. ویراستار شمار زیادی از کتابهایی هستند که در ترکیه از زبان فارسی به ترکی استانبولی برگردانده می‌شوند. چندین فرهنگ در ابعاد جیبی، کوچک، بزرگ ترکی استانبولی به فارسی و فارسی به ترکی استانبولی تألیف کرده‌اند. تحقیقات وسیعی در زمینه ادبیات معاصر کلاسیک ایران انجام داده‌اند که دیگر از حوصله این بحث خارج است. برآستی این سؤال را باید کرد که آیا در ایران هم ادبیات معاصر و یا کلاسیک ترکیه به این حجم و ابعاد شناسانده می‌شود یا نه؟

چرا به زبان و ادبیات فارسی در دانشگاههای ترکیه اینقدر بهاداده می‌شود و دیگران خوشبختانه از آثار نویسندگان و شاعران ایرانی یا در کل آثار ادبی ایران اینقدر بهره می‌جویند. آیا ترکها در برگردان آثار ادبی ماهر هستند تا به همان اندازه هم در تولید آثار ادبی نقش دارند. که این بماند هر چه هست این آثار ادبی در ترکیه مخاطبینی دارد که اینهمه ترجمه صورت می‌گیرد.

چرا در ایران فیلمها و تولیدات شنیداری و دیداری درجه چندترکیه دست به دست، دهن به دهن می‌گردد. ولی توجهی به آثار مکتوب ادبی زبان ترکی استانبولی نمی‌شود. آیا فقط به شمار آثار این نویسنده ترک آثاری در ایران از زبان ترکی استانبولی به فارسی ترجمه شده است یا نه؟ آیا دانشگاههای ما زبان و ادبیات ترکی استانبولی دارند یا نه؟ سال گذشته در خبرها آمده بود که دانشگاه علامه طباطبایی در تلاش است که رشته زبان و ادبیات ترکی استانبولی را دائر کند. باید اذعان کرد ترکیه از نظر کتابهای فارسی بسیار غنی است اگر کتابی از آثار نویسندگان روزگاران قدیم در ایران پیدا نشود جوینده کتاب در کتابخانه‌های ترکیه به مقصودش خواهد رسید. اصولاً چرا به معنای واقعی توجهی به زبان ترکی استانبولی و آثار ترکی استانبولی نمی‌شود. آیا این به دلیل کم‌توجهی مخاطبان نیست با مشاهداتی که داشتیم در حوزه ادبیات فارسی در ایران کسانی که تحصیلات دانشگاهی حتی در سطح لیسانس، فوق لیسانس و دکتری هم داشتند یک یا دو مورد اسم عزیز نسین و عبدالباقی گل پینارلی به گوششان خورده بود. با قاطعیت می‌توان گفت هیچ دید مثبتی به آثار ادبی ترک به دانش‌آموختگان ادبی داده نمی‌شود و یا به طور کل ندارند.

به‌نظر می‌رسد که ترکیه با صدور تولیدات کفش و لباس، لوازم‌خانگی، مواد غذایی، تولیدات فیلمهای مبتذل به ایران همگام با چاپ آثار نویسندگان ایرانی در ایران به ترجمه آنها در ترکیه اقدام می‌کند. این از یک طرف باعث غرور است که ایرانیها در تولید آثار ادبی دستی داشته و دارند. ولی جای تأسف از آن جهت است که مترجمین ایرانی آنقدرها هم حساسیت نشان نمی‌دهند که لااقل کتابها و یا نقدهایی که در رد فیلمها و تولیدات رسانه‌ای مبتذل در ترکیه نوشته می‌شود به فارسی ترجمه کنند تا استفاده‌کنندگان



در ایران آگاهی یابند که این قبیل موارد حتی در ترکیه هم مورد انتقاد است. آیا نمی‌توان با ترجمه آثار خوب ادبی و آثار علمی نویسندگان ترک چهره‌ای زیبا در اذهان ایرانیها از ترکیه تصویر کرد. از همه اینها که بگذریم تألیف کتاب فرهنگ جامع ترکی استانبولی به فارسی - فارسی به ترکی استانبولی دیگری با نام فرهنگ کانار از طرف انتشارات بیستون در تهران به نویسنده محترم پیشنهاد شده است. با توجه به اطلاعاتی که از اینترنت گرفتیم این فرهنگ آماده شده ولی هنوز به چاپ نرسیده است. شاید فکر چاپ فرهنگ دیگری از این نویسنده این باشد که فرهنگ مورد بررسی در ایران مقبول افتاده است. فرهنگ مورد بررسی از انتشارات ییریم در استانبول است که به تاریخ ۱۹۹۳ چاپ شده است. این کتاب در سال ۱۹۹۵ از طرف انتشارات شیرین در تهران از طریق افست به چاپ رسیده است. چاپ دوم آن در سال ۱۳۷۹ ارایه شده است. نویسنده در مقدمه کتاب بیان می‌دارد که با در نظر گرفتن اینکه در سایه تکنولوژی شمار کلمات رو به فزونی می‌رود با مروری گسترده تریب آثار کلاسیک و معاصر فارسی این فرهنگ شکل گرفته است. در فرهنگ مدخل کلمات اگر بیش از یک معنی داشته باشد، هر کدام به‌طور جداگانه نشان داده شده است و نوید داده است که در چاپهای بعدی با مرور بیشتر منابع فارسی شمار کلمات فرهنگ را زیاد کند.

از پیشگفتار کتاب می‌توان فهمید که نویسنده محترم واژه‌ها را جمع‌آوری کرده و آنها را تایپ کرده و به ترتیب حروف الفبایی درآورده و این فرهنگ حاصل آن تلاش است ولی اگر مقایسه‌ای با فرهنگهای رایج دو زبانه در ایران و ترکیه بکنیم خواهیم دید به مفهوم مدخل، سرمدخلهای اصلی، سرمدخلهای فرعی و مدخلهای دستوری و تلفظ سرمدخلها توجهی نشده است. به بیانی وقتی واژه‌ها جمع‌آوری شده هیچ پردازشی برای اینکه مجموعه واژه‌ها به صورت فرهنگ‌های رایج در آید صورت نگرفته است. اظهار نظر تخصصی در این مورد را به فرهنگ‌نویس‌های ایرانی و ترکی وامی‌نهیم. اخیراً فرهنگ‌های فارسی با دقت و ظرافت و صفا پذیری کار می‌شوند که معرف حضور جامعه فارسی‌زبانان است. از روزگاران دور در ترکیه تمامی فرهنگ‌ها حتی فرهنگ‌های جیبی هم با رعایت اصول فرهنگ‌نویسی نوشته می‌شدند و می‌شوند که می‌توان به فرهنگ‌های دوزبانه انگلیسی - ترکی - ترکی - انگلیسی (Langenscheidt's universal dictionary, 1979). ترکی انگلیسی Redhouse sozlugu و انگلیسی - ترکی و ترکی - انگلیسی Altin sozluk. 2000 در سه ابعاد مختلف با چنان زیبایی چشم‌نوازی چاپ شده‌اند که حیرت هر بیننده‌ای را برمی‌انگیزد. برای نگارنده معلوم نیست سفارش دهندگان فرهنگ‌هایی از نوع فرهنگ مورد بررسی معیار و انتخابشان چیست؟

به هر حال هر مخاطب عام هم می‌تواند اظهار نظر کند که روی فرهنگ مورد بررسی آنچنان کار نشده است. مورد دیگر ایرادات مربوط به ماهیت واژه‌ها و معانی فارسی که برای آنها داده شده است که در زیر این ایرادات را دسته‌بندی خواهیم کرد:

این فرهنگ از هجوم واژه‌های فرنگی تبار مصون نمانده است. شمار زیادی از این واژه‌ها در این فرهنگ وجود دارد که به ذکر چند مورد اشاره‌ای خواهیم داشت.

صفحه / معنی که در فرهنگ داده شده / واژه ترکی استانبولی	
۷۴ / فرونت / Cephe /	
۱۳۱ / شبکه سراسری / enterkonnekte sistem /	
۱۴۲ / رایپورت / fezleke /	
۱۴۵ / فیرم / firma /	
۱۴۷ / تمام وقت / fulltime /	
۲۰۶ / ایلوژیون / illuzyon /	
۴۵۱ / منوپل ورنالیست / gazetaci /	
۱۰۹ / دیالکتیک / diyalektik /	

این فرهنگ از تأثیرپذیری زبان فارسی بدور نبوده شماری از این واژه‌ها در این فرهنگ وجود دارد که به ذکر چند مورد بسنده خواهیم کرد. با قاطعیت می‌توان گفت مردم ترک با این واژه‌ها بعید به نظر می‌رسد آشنا باشند. اینها فارسی هستند چه لزومی بر نوشتن بود.

صفحه / معنی که در فرهنگ داده شده / واژه ترکی استانبولی	
۴۱ / جگر سیاه «بهتر بود عزیزم معنی می‌کرد» / azizim /	
۴۹۱ / وضوح / Yuzuh /	

۱۵۸	گریزگاه / girizgah /	باطل شده / ۱۵۱ / کاسد / gecersiz /
۱۳۰	انجام / encam /	نگهبان شب / ۱۵۱ / عسس / gece bekçisi /
۱۵۰	غیرطبیعی / gayri tabii /	شمار کلمات ناموزون برای فارسی زبان در این فرهنگ بسیار بسیار است به ذکر چند مورد بسنده خواهیم کرد.
۲۱۹	عزت نفس / izzetinefis /	
۳۲۴	متأثر / muteessir /	
۳۲۴	متمادی / mutemadi /	
۳۲۴	متفرق / muteferrik /	
۳۲۵	مزمین / muzmin /	
۴۳۳	شهرت / sohret /	
۴۳۲	شمال / simal /	

این فرهنگ تحت تأثیر زبان عربی نیز هست. نمونه‌هایی را در اینجا خواهیم داد.

معنی پیشنهادی / صفحه / معنی که در فرهنگ داده شده / واژه‌ترکی استانبولی		
با عجله	۹ / عجاله / aceleye /	آنالیز، تحلیل / ۲۵ / انالوصیقا / analiz /
بیخودی حرف زدن / ۶۳ / تطویل بال طائل / bosuna konusma /		کار احمقانه کردن / ۲۷ / شتر را بوس دادن / yapmakaltca bir is /
درحقیقت	۱۷۲ / فی الحقیقه / hakikatte /	سرمایه کم / ۴۱ / پله / az sermaye /
مرگ ناگهانی	۲۵ / موت فجأه / ani olum /	سبزه بودن / ۱۳۳ / سمیرت / esmerlik /
مادران	۲۶ / امهات / annelet /	لوبیا / ۱۳۹ / غندماش / fasulye /
درواقع	۱۵۴ / فی الحقیقه / geraekte /	رفت و برگشت / ۱۵۷ / آله آرتور / gidis donus /
دزد، راهزن	۴۱۴ / قطاع الطریق / soyguncu /	کرم کود حشره کود / ۱۶۵ / جعل / gubre bocegi /
بافته راه راه	۵۱۳ / تخطیط / yol yol dokuma /	آلوده گناه کردن / ۱۶۷ / ازلال / gunaha sokma /
جمع کردن، جمع آوری کردن / ۴۶۴ / الفاختن / toplamak /		خبیت / ۱۷۰ / گجسته / habis /
تماماً، به کلی	۴۷۰ / كافة / tumuyle /	پرتو / ۱۹۶ / حزمه / isik demeti /
سرمه کشیدن	۴۲۲ / اکتحال / surme Gekme /	شیره خرما / ۱۹۲ / دبس / hurma sirasi /
بدرود	۱۲۹ / الوداع / elveda /	اصل / ۲۰۶ / بوهر / ilke /
به اختصار	۲۵۴ / القصه / Kısca /	شوهر خاله، شوهر عمه، شوهر خواهر / ۱۳۱ / آیزنه / eniste /

در این فرهنگ هر چند که اشتباهات تایپی در قسمت زبان ترکی استانبولی بسیار اندک است و صفحه آرایی و تایپ با ظرافت انجام شده است. اشتباهات تایپی در قسمت زبان فارسی وجود دارد به ذکر چند مورد اشاره‌ای خواهیم داشت:

املا صحیح / صفحه / معنی که در فرهنگ داده شده / واژه‌ترکی استانبولی		
فشار	۴۷ / افشار / baski /	با وجود ایراداتی از این دست باز نگارنده اعتقاد دارد که فرهنگ مورد بررسی اگر تصحیح شود فرهنگ خوبی خواهد بود و نویسنده محترم دانش و توان علمی لازم را دارد تا از عهده این اشکالات برآید. اگر در چاپهای بعدی این فرهنگ و یا فرهنگ‌های دیگری که برای فارسی‌زبانان خواهند نوشت پیشنهاد می‌شود موارد یاد شده را در نظر بگیرند از مشورت و نظرات همکاران دانشگاهی در ایران استفاده کنند. مطالعه‌ای روی این مسئله بکنند که این روزها بحث فرهنگ‌نویسی در ایران چگونه دنبال می‌شود. دیگر اینکه ناشر محترم می‌تواند برای اینکه این فرهنگ مخاطبان فارسی‌زبان خود را راضی کند از ویراستار ایرانی که هم به زبان فارسی مسلط باشد هم به زبان ترکی استانبولی کمک بگیرد. امیدواریم این کار صورت بگیرد چون در غیر اینصورت مثل اکثر کتابهای ترکی استانبولی چاپ شده در ایران شاهد این خواهیم بود که کتابها همراه ایرادهای وارد بر آنها تجدید چاپ می‌شوند و آدمی را به یاد خشت اول گر نهد معمار کج
فشار	۴۷ / افشار / baski /	تا ثریا می‌رود دیوار کج
فضل فروش	۵۷ / فضل فروش / bilgic /	می‌اندازد. به ناشرینی که قصد چاپ فرهنگ ترکی استانبولی به فارسی را دارند توصیه می‌شود که فرهنگ‌هایی را انتخاب کنند که در آنها اصول فرهنگ‌نویسی از تمامی جوانب خصوصاً واژگان‌شناختی و واژگان‌نگاری رعایت شده باشد. در خاتمه تلاش نویسنده محترم را ارج می‌نهمیم و ضمن آرزوی توفیق و موفقیت روزافزون و دعای خیر برای نویسنده محترم امیدوارم باز در آینده شاهد ترجمه‌های آثار ادبی از فارسی به ترکی استانبولی از این بزرگوار باشیم.
تردی چد کردن	۶۱ / تردد کردن / bocalamak /	
گیاه، رویان	۶۰ / رویا / bitki /	
زیبانشان دادن / ۱۶۹ / کش آمدن / guzel gostermek /		
بررسی کننده / ۲۰۶ / بررسی کننده / inceleyen /		
کاتبان / ۵۰۳ / کتاب / yazicilat /		
جوجه / ۷۷ / جوژه / civcir /		
تلاش کردن / ۷۸ / کندوکاو کردن / cabalamak /		
فاصله / ۲۷ / تنک / arali /		